

Крістіна Андріївна РОМАНАУСКАС,
докторка філософії у галузі права
(Національний науковий центр «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБЛЕННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

У статті наголошено, що у відповідь на зростання протиправних проявів, що посягають на діяльність інституту адвокатури, реалізацію функцій захисту та представництва, а також довіри до правничої системи загалом, назріло питання про розроблення окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги. На підставі проведеного аналізу специфіки таких правопорушень, їх криміналістично значущих ознак, аргументовано доцільність побудови видових, підвидових і міжвидових методик, які враховували б різноманітність механізмів злочинної діяльності.

Констатовано, що ефективна криміналістична методика має бути орієнтована на практичні потреби, мати чітку структуру, адаптовану до типових слідчих ситуацій, та враховувати специфіку розслідування саме у цій сфері слідчої діяльності. Окреслено перспективи побудови окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, правнича допомога, криміналістична методика, слідча діяльність, програма розслідування.

Постановка проблеми. Сфера надання професійної правничої допомоги відіграє фундаментальну роль у гарантуванні прав людини та функціонуванні системи правосуддя, оскільки реалізація права на захист і доступ до справедливого суду безпосередньо пов'язана з ефективністю діяльності адвокатів, прокурорів та інших правників. Водночас останні тенденції свідчать про зростання випадків протиправного використання механізмів правничої допомоги. Злочинні прояви можуть виникати як з

боку тих, хто надає цю допомогу, так і з боку осіб, які намагаються її дискредитувати, маніпулювати нею або перешкоджати її здійсненню. Такі правопорушення мають особливо негативний вплив через високий рівень публічної довіри до професійної правничої спільноти та особливий статус її представників. Їхня протиправна поведінка не лише підриває авторитет окремих суб'єктів, а й ставить під сумнів ефективність правової системи загалом. Складність розслідування подібних кримінальних правопорушень зумовлена необхідністю врахування процесуальних гарантій, дотримання адвокатської таємниці та забезпечення балансу між захистом прав учасників провадження і потребами кримінального переслідування. Окрім практичних складнощів, виникає низка теоретико-правових проблем. Наявні суперечності між нормами кримінального, процесуального та спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ускладнюють визначення кваліфікації діянь, порядку збирання доказів і правового статусу учасників. Недосконалість дисциплінарної відповідальності, слабкий внутрішній нагляд у правничих спільнотах та формалізм у реагуванні на етичні порушення сприяють поширенню корупційних практик і знецінюють функцію захисту. З урахуванням курсу України на європейську інтеграцію, особливої актуальності набуває впровадження стандартів ЄС у частині гарантій незалежності адвокатури та належного контролю за якістю правничої допомоги. Тому розроблення комплексного підходу до виявлення, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері правничої допомоги є не лише актуальним науковим завданням, а й важливою умовою посилення довіри до інститутів правосуддя, утвердження верховенства права та зміцнення демократичних засад державного управління.

Метою статті стало визначення перспектив побудови окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги.

Виклад основного матеріалу. Кримінальні правопорушення у сфері надання професійної правничої допомоги представлені законодавцем у Розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Окремі аспекти проблематики криміналістичного забезпечення їх розслідування вже висвітлювалися вченими. Зокрема, вченими приділено увагу криміналістичній класифікації зазначених правопорушень, особливостям проведення процесуальних дій, типових для них обставин, що підлягають доказуванню, а також процесуальним заходам збирання й аналізу доказової інформації. Серед науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження цих аспектів, а також продовжують працювати над цією проблематикою, варто згадати В. В. Гриценка, С. О. Книженко, Є. Ю. Супа, М. В. Шепітька та багатьох інших. Однак проблема формування криміналістичних методик у сфері надання професійної правничої допомоги досі не була предметом комплексних наукових досліджень.

Кримінальні правопорушення окресленої групи насамперед

охоплюють ті, що перешкоджають професійній діяльності адвокатів, тобто суспільно небезпечні діяння, спрямовані на обмеження або припинення реалізації функцій захисту чи представництва особи. До цієї категорії належать дії, що зазіхають на адвоката як представника інтересів особи, зокрема: протиправне втручання в його діяльність, погрози або застосування насильства, умисне пошкодження майна, а також замах на життя тощо. Закон прирівнює адвокатів до осіб, що підлягають підвищеному захисту, подібно до суддів або працівників правоохоронних органів¹.

До цієї групи кримінальних правопорушень також слід відносити і порушення права на захист, представництво особи без повноважень та ін. Їх учинення хоча прямо і не посягає на особисті права адвокатів, які діють як захисники або представники, однак також унеможлиблює отримання особою якісної правничої допомоги.

Окреслена група кримінальних правопорушень відрізняється за низкою кримінально-правових і криміналістичних ознак. Це і спосіб учинення, і обстановка, і сліди кримінально-протиправної діяльності, і суб'єкт злочину та ін. З урахуванням низки відмінностей беззаперечно можемо вказати на можливість формування окремих видових методик розслідування щодо кожного кримінального правопорушення цієї групи.

Окрема криміналістична методика – це структурована система взаємопов'язаних і логічно впорядкованих дій, що мають на меті формування алгоритмів поведінки слідчого (або інших уповноважених осіб) під час розслідування певної категорії кримінальних правопорушень. Її призначення полягає у виробленні оптимальних моделей дій на основі типових ситуацій, що виникають на різних етапах досудового розслідування. Така методика, як правило, охоплює послідовність типових слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на досягнення найвищої ефективності збирання доказів, встановлення обставин злочину та забезпечення процесуальної економії.

У науковій літературі виокремлюють основні функції окремої методики, зокрема:

1. Описово-інформаційну – забезпечує систематизацію знань про особливості розслідування конкретного виду злочинів;
2. Пізнавально-прагматичну – орієнтована на практичне застосування в умовах реального кримінального провадження;
3. Прогностично-евристичну – дозволяє моделювати типові слідчі ситуації, прогнозувати дії учасників процесу;
4. Дидактичну (навчальну) – використовується для підготовки та підвищення кваліфікації фахівців.
5. Пізнавально-прогностичну функцію, яка визначає криміналістичну методику як інструмент передбачення та оптимізації слідчого процесу.

---

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.07.2025).

Методика виконує роль своєрідного шаблону, який дозволяє структурувати розслідування за визначеними етапами та прийомами, заснованими на попередньо узагальненому досвіді¹.

Як зазначають дослідники, створення нових криміналістичних методик, а також удосконалення вже наявних, ґрунтується на всебічному аналізі й теоретичному осмисленні емпіричних даних, отриманих із практики розслідування. Цей процес також спирається на систематизацію наукових знань, що стосуються як історичних етапів становлення криміналістики, так і сучасних тенденцій розвитку методик, орієнтованих на виявлення, розкриття та розслідування злочинів².

У цьому контексті важливою є думка, згідно з якою формування методики розслідування нерозривно пов'язане з практикою слідчої діяльності, адже саме узагальнення слідчого досвіду слугує основою для визначення типових закономірностей злочинної поведінки, її форм прояву та ефективних способів протидії. Практичні потреби, у свою чергу, стимулюють науковий пошук і визначають вектор розроблення нових методичних рішень³.

Розроблені методики проходять апробацію у реальних умовах досудового розслідування, що дозволяє підтвердити або, навпаки, спростувати їхню ефективність. Крім того, нові прийоми й інструменти, які виникають у практиці, після належного наукового осмислення та узагальнення, інтегруються в структуру криміналістичної методології як її невід'ємні компоненти.

Таким чином, можна стверджувати про доцільність виокремлення окремих видових методик розслідування погрози або насильства щодо захисника або представника особи; втручання в діяльність захисника чи представника особи; умисного знищення чи пошкодження майна захисника або представника особи; посягання на життя захисника або представника особи; порушення права на захист; представництво в суді без законних повноважень та ін. Зауважимо, що окремі з них уже були предметом окремих наукових пошуків. Зокрема, Я. О. Олійник звернувся до розроблення методики розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи, саме так сформулював автор предмет свого дослідження. При цьому узагальнюючи результат він констатував, що ним «здійснено теоретичне узагальнення та наведено вирішення актуального завдання – наукового обґрунтування діяльності, пов'язаної з виявленням і розслідуванням погрози або насильства щодо захисника чи

---

¹ Шепітько В. Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Т. 19. С. 445–446.

² Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 46. С. 174; Запотоцький А. П. Концепція криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, її місце в системі криміналістичних методик. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 3 (57). С. 65.

³ Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ: Охорона праці, 2002. С. 45–63.

представника особи»¹.

Д. Д. Русанівська представила теоретичні та практичні основи методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, у контексті сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики. Сама ж науковиця вказала, що «методика розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи є внутрішньовидовою. Це означає, що вона є найбільш наближеною до запитів практики, оскільки є більш диференційованою, формується за криміналістично значущими ознаками, а не кримінально-правовими»².

Досі серед актуальних завдань криміналістичної науки залишається визначення структури окремої криміналістичної методики. Нерідко в дисертаційних дослідженнях методика зводиться до фрагментарних елементів: криміналістичної характеристики, початкового етапу розслідування та тактики окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій. Такий підхід, хоч і має пізнавальну цінність, не відповідає потребам прикладного використання, оскільки не враховує внутрішні зв'язки між елементами криміналістичної системи.

Ефективна методика має базуватись на аналізі широкого масиву кримінальних проваджень, виявленні сталих закономірностей між характеристиками злочинів і способами їх розслідування, оптимальному поєднанні тактичних операцій, а також визначенні поетапної структури всього досудового розслідування, а не лише його початку.

Формування методики повинне бути орієнтоване на конкретного користувача — слідчого, детектива або прокурора. Тому слушно вказує В. Ю. Шепітько, що важливо перейти від суто описового до стандартизованого та уніфікованого підходу³.

Визначаючись із структурою криміналістичних методик слід вказати, що вона насамперед зумовлена видом обраної методики. Нам імпонує підхід Р. Л. Степанюка, відповідно до якого окрема спеціальна криміналістична методика, незалежно від її типу (видова, підвидова або комплексна), покликана забезпечити максимально прикладне спрямування. Вона виступає як концентрований масив науково обґрунтованих рекомендацій, адаптованих для практичного використання під час розслідування певного типу кримінальних правопорушень. Такі методики мають стабільну структуру, яка зазвичай включає:

- криміналістичну характеристику певного виду (або комплексу) злочинів;
- особливості початку розслідування (кримінального провадження);
- організацію початкового етапу досудового розслідування;

¹ Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2021. С. 194

² Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2023. С. 49.

³ Шепітько В. Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Т. 19. С. 446.

- специфіку наступних етапів досудового слідства;
- тактичні аспекти проведення провідних слідчих (розшукових) дій.

Кожен із цих компонентів має внутрішню логічну побудову, однак загальна архітектура методики має залишатися уніфікованою, що сприяє її стабільному впровадженню в практику.

На відміну від цього, як вказує вчений, загальні криміналістичні методики (родового, міжвидового чи міжродового рівня) мають вужче прикладне значення, проте вищу методологічну й наукову цінність. Вони слугують базисом для розроблення вузькоспеціалізованих методик, окреслюючи типові закономірності, класифікаційні критерії та загальні підходи до розслідування окремих груп злочинів. Їх структура охоплює:

- класифікацію злочинів за криміналістичними ознаками;
- аналіз елементів криміналістичної характеристики певної категорії злочинної діяльності;
- теоретичне підґрунтя для формування спеціальних методик у межах цієї групи;
- питання, що виникають на стадії порушення кримінального провадження;
- проблеми розслідування на різних етапах досудового процесу;
- аспекти організації та технічного забезпечення розслідування;
- взаємодію між суб'єктами кримінального провадження та оперативними підрозділами;
- особливості залучення спеціальних знань у процесі розслідування;
- профілактичні заходи, спрямовані на запобігання відповідним видам кримінальних правопорушень¹.

Не можна оминати увагою, що й окремі криміналістичні методики, їх структура, зумовлені особливостями механізму злочинної діяльності, адже недоречно розроблювати деякі питання в контексті кримінальних правопорушень, для слідчої практики розслідування яких це є нетиповим.

Кримінальні правопорушення у сфері надання професійної правничої допомоги, як ми вже вказували, доволі різні. За об'єктом складу злочину і предметом посягання можна виокремити ті з них, що полягають у спричиненні шкоди: 1) життю та здоров'ю особи; 2) майновим правам захисника чи представника особи; 3) законній діяльності особи, що унеможливорює надання нею якісної правничої допомоги (послуг). У межах виокремлених груп можна побудувати різні, за рівнем узагальнення, методики. Насамперед щодо кожної із підгруп слід вести мову про формування міжвидових криміналістичних методик, котрі б відображали рекомендації щодо розслідування комплексів взаємопов'язаних кримінально протиправних дій. Так, наприклад, втручання в діяльність захисника може бути поєднане зі вчиненням службового підроблення.

Стосовно підвидових методик, то порушення права на захист може

---

¹ Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 146.

вчинятися працівниками органів досудового розслідування, органів прокуратури, суду. Це все може впливати на специфіку слідчої діяльності, тому можна вести мову про доцільність їх побудови, безумовно за наявності запитів практики.

Класифікація криміналістичних методик може здійснюватися також за етапом розслідування кримінального правопорушення, у межах якого методика застосовується. У цьому контексті виокремлюють методики, орієнтовані на початкову стадію досудового розслідування, а також ті, що призначені для етапу судового розгляду. На нашу думку, поки що недоцільно вести мову про необхідність побудови криміналістичної методики судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері надання правничої допомоги, оскільки дискусійним видається питання про її специфічність. Разом із цим, і основи методики їх розслідування поки що ґрунтовно не досліджено.

Ще одним критерієм класифікації криміналістичних методик є форма представлення методичних рекомендацій, за якою розрізняють:

- описові методики, побудовані у вигляді текстових настанов і послідовних рекомендацій;
- формалізовані, що використовують чітко визначені алгоритми, схеми та тактичні моделі;
- змішані, які поєднують елементи обох попередніх форм, забезпечуючи гнучкість і варіативність застосування. Такий підхід сприяє адаптації криміналістичних методик до реальних умов практики, дозволяючи враховувати як процесуальні особливості, так і характер злочинної діяльності в конкретному випадку.

Висновки. У відповідь на зростання протиправних проявів, що посягають на інститут адвокатури, функції захисту та довіри до правничої системи загалом, назріло питання про розроблення окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги. На підставі проведеного аналізу специфіки таких правопорушень, їх криміналістично значущих ознак, наголошено на необхідності побудови видових, підвидових і міжвидових методик, які враховували б різноманітність механізмів злочинної діяльності.

Ефективна криміналістична методика має бути орієнтована на практичні потреби, мати чітку структуру, адаптовану до типових слідчих ситуацій, та враховувати специфіку розслідування саме у цій сфері слідчої діяльності. На сьогодні визнаною є класифікація методик за обсягом узагальнення, формою викладення, етапами розслідування тощо, – що підвищує гнучкість і релевантність їх використання у практиці. З урахуванням наведеного аналізу, обґрунтовано, що формування комплексної системи криміналістичних методик щодо правопорушень у сфері надання правничої допомоги є не лише науково обґрунтованим, а й практично необхідним кроком для забезпечення ефективного кримінального переслідування, захисту професійних прав правників, а

також зміцнення принципу верховенства права в умовах європейської інтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

9. Шепітько В. Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2017. Т. 19. С. 445–451. DOI: <https://doi.org/10.32837/nprnuola.v19i0.486>.
10. Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 46. С. 174–178.
11. Запотоцький А. П. Концепція криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, її місце в системі криміналістичних методик. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2017. № 3 (57). С. 64–69.
12. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ : Охорона праці, 2002. 268 с.
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.07.2025).
14. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів, 2021. 239 с.
15. Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2023. 260 с.
16. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 143–147.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2025

Kristina An. ROMANAUSKAS,
 PhD in Law
(National Scientific Center "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute" Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine)

PROSPECTS FOR DEVELOPING CERTAIN FORENSIC METHODS FOR INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES IN THE AREA OF PROVIDING PROFESSIONAL LEGAL AID

The article highlights that, in response to the increase in illegal activities that threaten the functions of the bar—such as protection and representation—and the trust in the overall legal system, the need to develop specialized forensic methods for investigating criminal offenses related to professional legal aid has become urgent. Through analyzing the specific characteristics of these offenses

and their forensic features, the article argues for the possibility of creating specific, subspecific, and interspecific methods that consider the diversity of criminal mechanisms.

It is noted that an effective forensic methodology should be grounded in practical needs, feature a clear structure suited to common investigative situations, and reflect the unique aspects of investigations within this particular domain. The potential for developing targeted forensic approaches for crimes involving professional legal assistance is also discussed.

Key words: *criminal offense, legal assistance, forensic methodology, investigative activity, investigation program.*